

De Commissie Biotechnologie bij Dieren: toets of glijmiddel?

Tsjalling Swierstra

Inleiding: in vier stappen naar een vergunning?

Op het altaar van het genomics onderzoek worden talloze dieren, meest muizen, geofferd, en in de meeste landen gaat daar een ethische toetsing aan vooraf. Ook in Nederland. Ons land is echter uniek in het feit dat deze toetsing is toebedeeld aan een aparte overheidscommissie, de Commissie Biotechnologie bij Dieren¹.

Deze commissie dient niet alleen te beoordelen of de wetenschappelijke proeven leiden tot onaanvaardbaar dierenleed, maar ook of deze proeven leiden tot een onaanvaardbare aantasting van de integriteit, of intrinsieke waarde, van het dier. Daarbij heeft de commissie van de minister als uitgangspunt meegekregen dat proeven met genetische modificatie in principe zijn verboden, tenzij er een groot maatschappelijk belang mee is gediend. In de wandelgangen wordt dit aangeduid als het 'Nee, tenzij'-beleid.

De CBD heeft deze opdracht vertaald in een vier-stappenplan. Ten eerste moet het onderzoek een groot maatschappelijk – in de praktijk bijna altijd medisch - belang dienen.² Ten tweede mogen er geen minder ingrijpende alternatieven bestaan om dat belang te realiseren. Ten derde moet vervolgens dit belang zorgvuldig worden afgewogen tegen het eventuele leed dat we het dier berokkenen. In een vierde, uniek Nederlandse, stap wordt tenslotte onderzocht of er sprake is van een onaanvaardbare aantasting van de integriteit, of intrinsieke waarde, van het proefdier. Om de zorgvuldigheid te waarborgen, schrijft de wet tenslotte bij biotechnologische dierproeven een 'openbare voorbereidingsprocedure' voor: de adviezen aan de minister

- 1 Deze commissie is ingesteld naar aanleiding van de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren, met name het onderdeel 'Besluit Biotechnologie bij Dieren', in werking getreden in 1997. De commissie kent negen leden met stemrecht. Deze leden vertegenwoordigen verschillende soorten expertise, zoals (medische) biotechnologie, diergedrag en –welzijn, sociologie en ethiek. Sinds de instelling van de commissie is het voorzitterschap in handen van Prof. E. Schroten. Daarnaast is er ook altijd een aantal toehoorders bij de vergaderingen aanwezig, bijvoorbeeld vanuit de betrokken ministeries, als ook een secretaris en een notulist.
- 2 Een aanvraag om dieren zo te modificeren dat zij zelf resistent zouden worden tegen een verschrikkelijke ziekte, zal echter ook serieus worden bediscussieerd.

worden openbaar gemaakt en burgers en belangengroepen kunnen daartegen bezwaar aantekenen, en zelfs de rechter om een oordeel vragen.

En toch, in de jaren dat ik deel uitmaakte van de CBD (van 2003 tot 2006), kan ik mij maar één geval herinneren waarin een vergunningsaanvraag van een onderzoeker werd afgewezen, en dat gebeurde meer op grond van de slordigheid van de aanvraag dan op grond van een ethische afweging.³ Niet verwonderlijk dus, dat de tegenstanders van dierproeven vaak smalend, wanhopig en/of bitter uitriepen: 'Jullie zijn niet werkelijk onafhankelijk! Jullie zitten hier alleen om alles door te laten.'

Heb ik deel uitgemaakt van een cover-up operatie, waarbij de ethische discussie slechts diende om aan het oog te onttrekken dat biotechnologen ondanks alle maatschappelijke weerstand geen strobreed in de weg werd gelegd? Dat was zeker niet de inzet van de leden. Ook achteraf ben ik nog onder de indruk van hun integriteit, van hun grondige en brede kennis, ook waar die de belangen van het dier diende, en van het serieuze en open karakter van onze discussies. Ook heb ik geen twijfels over de spreiding van visies - al ontbraken pertinente tegenstanders. Toegegeven, sommige leden uit de hoek van de biotechnologie waren bij voorbaat al wat enthousiaster over dit type onderzoek, maar juist zij waren ook bij uitstek in staat om bij nut en kwaliteit van specifieke aanvragen kritische vragen te stellen. Vaak had de discussie ook wel degelijk gevolgen, bijvoorbeeld dat de aanvrager punten uit de aanvraag moest verhelderen, er minder proefdieren werden toegewezen dan gevraagd, of aanvullende voorwaarden werden geformuleerd ten aanzien van het welzijn van de dieren. Maar uiteindelijk werd de vergunning wel steeds afgegeven, wat toch opmerkelijk mag heten gezien het veronderstelde 'Nee, tenzij'-beleid.

Inmiddels ben ik tot de slotsom gekomen dat de oorzaak van deze 'ruimhartige' opstelling van de CBD ligt bij het door haar gehanteerde stappenplan.

De eerste stap behelst het maatschappelijke belang van het voorgestelde onderzoek. De wetenschapper wordt in feite gevraagd te beloven dat het offer van de proefdieren niet voor niets zal zijn, maar zal leiden tot bepaalde, zeer belangrijke, toepassingen.

3 Hiernaast is het ook wel eens voorgekomen dat al duidelijk werd dat het voorstel kansloos was nog voordat de commissie zich er formeel over had gebogen, en daarom werd teruggetrokken of herschreven.

Het maatschappelijke belang

De CBD is nooit de eerste die naar dit maatschappelijke belang kijkt. Voor dat een vergunningsaanvraag op haar tafel belandt, is die al van alle kanten beklopt en bekeken door andere wetenschappelijke commissies en financiers. Vanwege de verreгаande specialisering binnen het wetenschappelijke onderzoek, bezit de commissie in veel gevallen niet de inhoudelijke deskundigheid die grote onderzoeksinstituten middels peerreviews wel kunnen mobiliseren. Het is daarom niet verwonderlijk dat zij inzake de *kwaliteit* van het aangevraagde onderzoek vaak vaart op het kompas van wetenschappelijke instituten.

Dat ligt wat anders voor de maatschappelijke relevantie ervan. Het oordeel hierover valt uiteen in twee elementen: is het beloofde maatschappelijk nut inderdaad groot? En zo ja, hoe *plausibel* is die belofte dan precies? Met het *beloofde* belang zit het in de onderzoeksaanvragen onveranderlijk wel goed. Wie wil het belang betwisten van een behandeling tegen een ernstige ziekte? Maar over de *plausibiliteit* van die belofte is veel moeilijker iets zinnigs te zeggen. Sommige commissieleden meenden dat ook dit oordeel in goede handen was bij de financiers. Vooral commissieleden uit de hoek van de exacte wetenschappen vertrouwen erop dat fundamenteel onderzoek *uiteindelijk* altijd tot – vaak nu nog niet eens voorzienbare – nuttige toepassingen leidt. Andere leden, vooral uit ethische of sociaal wetenschappelijke hoek, waren in dit opzicht vaak sceptischer. Zij benadrukken dan ook de eigen verantwoordelijkheid van de CBD in dezen.

Op de achtergrond spelen verschillende inschattingen van het verband tussen fundamenteel wetenschappelijk onderzoek en praktische toepassingen. In alle onderzoeksvoorstellen gaat het namelijk om fundamenteel onderzoek, om het verzamelen van bouwstenen voor een beter begrip van de werking van bepaalde genen. Het pad tussen het aangevraagde onderzoek en het toekomstige praktisch nut is dus onveranderlijk lang en onzeker, en wel in drie opzichten.

Ten eerste is wetenschap per definitie een hachelijke onderneming: het meeste onderzoek leidt tot niets omdat achteraf blijkt dat de oorspronkelijke aannames niet klopten. Teleurstellingen als deze behoren tot het wezen van wetenschappelijk onderzoek. Als je van te voren de uitkomst al weet, hoef je het onderzoek immers niet meer uit te voeren. Ook een mislukt experiment biedt dus inzicht (“Zo zit het blijkbaar niet.”). Maar dat betekent wel dat wetenschappers nooit resultaten kunnen *beloven*; ze kunnen hoogstens een *educated guess* doen. Soms worden wetenschappers

meegesleept door hun eigen enthousiasme en doen ze allerlei beloften, maar vaker doen ze dat omdat de buitenwereld dat van hen vraagt: financiers – of ethische commissies.

Ten tweede levert fundamenteel onderzoek, zelfs als het slaagt, doorgaans slechts een van de noodzakelijke bouwstenen voor een beloofde toepassing: “Goed, nu weten we wat dit gen doet, maar ook dat het in zijn eentje nooit het optreden van die ziekte kan verklaren, dus meer onderzoek is gewenst naar de interactie van dit gen met andere genen en met omgevingsfactoren”. Het onderzoek vormt dus op zijn best een noodzakelijke voorwaarde voor succes, zelden of nooit een voldoende.

Ten derde: in feite vraagt de commissie aan de verkeerde partij garanties voor het maatschappelijk belang van het aangevraagde onderzoek. Wetenschappers gaan namelijk niet zelf over het ontwikkelen van praktische toepassingen. Dat doen commerciële actoren of bedrijven. Zij bepalen of er voldoende handel in een medische toepassing zit om die op de markt te brengen. Talloze onderzoeksresultaten liggen dan ook te verstoffen op de plank omdat ondernemers er geen brood in zien, ongeacht het enthousiasme van de wetenschappelijke onderzoekers zelf.

Dit alles plaatst de CBD voor een onaantrekkelijk dilemma. Wil het opofferen van proefdieren te rechtvaardigen zijn, dan moet het voorgenomen onderzoek een belangrijk doel dienen. Maar over de kans dat het onderzoek inderdaad zal resulteren in de beoogde toepassing valt bij fundamenteel onderzoek weinig zinnigs te zeggen. Moet je dan concluderen, met de tegenstanders van de proeven, dat het onderzoek dus moet worden gestaakt? Dat is evenmin verdedigbaar. Fundamenteel onderzoek leidt weliswaar niet automatisch tot belangrijke toepassingen, maar vormt daarvoor inderdaad vaak wel een voorwaarde. Omdat ook de CBD hier niet in de toekomst kan zien, valt zij in de praktijk terug op de oordelen die eerder en elders zijn geveld over de maatschappelijke relevantie van het voorgenomen onderzoek. Ik kan mij in elk geval geen voorbeeld herinneren waarin de commissie, na lange discussie, uiteindelijk afweek van het oordeel dat eerder was gegeven door de financier van het voorgestelde onderzoek.

Maar goed, zelfs als de commissie op het punt van het maatschappelijke belang vaart op het oordeel van anderen, hoeft het pleit daarmee nog niet te zijn beslist in het voordeel van het voorstelde onderzoek. Immers, de commissie moet eerst nog de ‘kosten’ in kaart brengen van het op deze manier realiseren van het maatschappelijke belang. Er kunnen andere wegen bestaan die leiden tot hetzelfde doel, maar met minder morele kosten.

Bestaan er alternatieven?

Als het doel kan worden bereikt zonder genetische modificatie van proefdieren, dan verdient dat alternatief de voorkeur. Maar in de praktijk bleek het niet goed uit te maken of zo'n alternatief inderdaad voorhanden was. Dat hing namelijk in hoge mate af van de manier waarop commissieleden het doel van het onderzoek formuleerden. Een voorbeeld. Stel dat een voorgesteld onderzoek middels genetisch gemodificeerde muizen de relatie tussen een gen en een ernstige ziekte beoogt te verhelderen, wanneer is dan sprake van een reëel alternatief:

- a. als de functie van het gen zonder proefdieren kan worden bepaald, bijvoorbeeld omdat bepaalde gisten eenzelfde gen bezitten zodat we daarmee kunnen experimenteren?
- b. als de ziekte ook op een andere manier kan worden bestreden? Bijvoorbeeld door meer te doen aan preventie: broccoli eten en meer sporten in plaats van getherapie?
- c. als we op een ander terrein veel meer gezondheids- of (nog breder:) welzijnswinst kunnen genereren? Hoewel allerlei hightech en frontline onderzoek erg tot de verbeelding spreekt, kunnen we daarin geïnvesteerd geld wellicht beter anders investeren, bijvoorbeeld voor meer handen aan het bed of speelplekken voor de stadsjeugd?

Alternatief a), de functie van de genen vaststellen zonder gebruik van proefdieren, bleek in jaren dat ik in de commissie zat eigenlijk nooit reëel. Voor het vaststellen van de functie van genen die een rol spelen bij ziekten, heb je blijkbaar altijd proefdieren nodig.

Maar, zo brachten sommige leden van de commissie dan naar voren, misschien was het wel helemaal niet zo noodzakelijk de functie van die genen vast te stellen, omdat dezelfde gezondheidswinst ook langs een andere weg dan die van de biotechnologie bereikt kon worden. Dit was alternatief b). Waarom onderzoek goedkeuren naar het obesitas-gen wanneer overgewicht ook kan worden bestreden door middel van meer sport? Waarom onderzoek doen naar genen die kanker veroorzaken, wanneer broccoli eten en minder alcohol en minder roken ook effectief zijn in de strijd tegen kanker? Dit alternatief werd echter na enige discussie altijd weer verworpen. Zelfs als we ons namelijk de meest effectieve alternatieve gezondheidsmaatregelen voorstelden, bleef er onveranderlijk toch een groep mensen over die alleen geholpen konden worden met de medicijnen waarvoor biotechnologisch onderzoek met proefdieren noodzakelijk was. Ook als iedereen broccoli eet, krijgen sommigen kanker.

Bleef over alternatief c): was het niet beter om schaarse bronnen als tijd, geld en energie aan iets anders dan aan biotechnologisch onderzoek te besteden, vanuit de veronderstelling dat die alternatieve besteding het *algemene* doel – gezondheids- of welzijnsbevordering – beter diende? De vraag welke inzet van schaarse middelen het algemene belang het beste dient past binnen de utilitaristische ethiek. Toch werd deze alleszins redelijke vraag door de commissie nooit serieus verkend. Waarom niet? We waren waarschijnlijk bang om met het stellen van deze vraag een oeverloos debat te openen. Ten aanzien van deze uiterst algemene vraag zijn immers zoveel legitieme verschillen van inzicht en inschatting mogelijk dat je daar met redelijke argumenten nooit uitkomt. Juist daarom is dit niet een vraag voor *experts*, maar voor *politici*. Die laatste hebben tot taak keuzes te maken wanneer de omstandigheden onduidelijk zijn en feiten en normen worden betwist. De vraag waar we als samenleving onze prioriteiten willen leggen hoort niet bij een ethische commissie te liggen, maar bij het publieke debat. Ik denk dus dat de CBD zich terecht niet boog over de vraag of biotechnologie wel een maatschappelijke prioriteit moest zijn. Die keuze was reeds gemaakt door de politiek, en daarvoor moet de CBD dan ook uitdrukkelijk geen verantwoordelijkheid willen aanvaarden.

Van de drie denkbare typen alternatieven, kregen er twee dus nooit een serieuze kans, ook al was dat op mijns inziens verdedigbare gronden. Maar hierdoor ontstond wel een merkwaardige inconsequentie in de toepassing van het stappenplan. In stap 1 werd het maatschappelijk belang vaak in zeer brede en lange termijn termen geschetst, terwijl in stap 2, bij de vraag of er alternatieven bestonden, het doel van het onderzoek juist uiterst concreet en korte termijn werd geschetst. Met als gevolg dat waar de conclusie in stap 1 uiteindelijk altijd positief uitviel, de vraag of er alternatieven bestonden juist onveranderlijk negatief werd beantwoord.

Dierenwelzijn

Daarmee was het pleit natuurlijk nog niet beslist. De derde stap van het stappenplan behelst het vaststellen van het te verwachten dierenleed. In de commissie bestond veel expertise met betrekking tot dierenwelzijn en er werd in deze stap veel tijd en kennis geïnvesteerd. Voor zover ik heb kunnen vaststellen was het altijd mogelijk om op dit punt consensus te bereiken. Daarbij zal hebben meegespeeld dat grove aantastingen van het dierenwelzijn bij dit soort experimenten eerder uitzondering dan regel zijn.

En altijd wordt bepaald dat wanneer toch sprake is van onaanvaardbaar lijden, het dier terstond uit zijn lijden moet worden verlost door het te doden.⁴

Echter dit belang van de betrokken dieren, hoe groot ook, legde het uiteindelijk onveranderlijk af tegen dat van de mensen. Er heeft zich bij mijn weten nooit een geval, of zelfs maar een hypothetisch geval, voorgedaan waarin het dierenleed zo groot was dat het opwoog tegen het menselijk belang bij een nieuwe medische behandeling voor een ernstige ziekte. Staan er gezondheidsbelangen op het spel, dan verliest het dier.⁵ Dat wil overigens niet zeggen dat deze derde stap helemaal een wassen neus is. Er gaat wel degelijk een preventieve werking van uit op de aanvragers van biotechnologisch onderzoek. De cosmetische industrie heeft bijvoorbeeld nooit een aanvraag ingediend.

Intrinsieke waarde

Tot slot de vierde stap, en het internationaal meest onderscheidende kenmerk van de CBD, zelfs haar bestaansgrond: de toetsing op het punt van de integriteit of de intrinsieke waarde van het dier. In de praktijk werd dit criterium vooral ingevuld als het ‘natuurlijke functioneren’ van het proefdier. Vaak viel het samen met het welzijnsbegrip: een dier dat zijn ‘programma’ niet ten uitvoer kan brengen, lijdt immers vaak ook. Maar ik kan me niet herinneren dat dit criterium ooit een doorslaggevende rol speelde. Het begrip geeft een algemene reden om terughoudend te zijn met het genetisch modificeren van levende organismen, maar is onvoldoende scherp in het kader van de toetsing van concrete gevallen. Nog minder dan het ‘onaanvaardbaar lijden’ criterium kon het intrinsieke waarde argument op tegen de menselijke belangen.

Misschien, maar dat is pure speculatie, is er sinds het aantreden van de CBD ook wel enige gewenning opgetreden ten aanzien van genetische modificatie. In elk geval heeft de vooruitgang van de genetische wetenschap de feitelijke basis onder het begrip ‘intrinsieke waarde’ verzwakt door vraagtekens te plaatsen bij het idee van een onveranderlijke essentie van het dier, die zo zuiver mogelijk dient te worden bewaard. Terwijl ik dit

4 Wel zou het werk van de commissie gebaat geweest zijn bij controle achteraf: bleken de verwachtingen van de commissie terecht? Hiervoor ontbrak echter de directe noodzaak als ook de benodigde menskracht.

5 Iets ander is ook niet te verwachten in een samenleving die nog op grote schaal dieren voor andere doelen slacht en gebruikt.

schrijf, meldt de krant dat het Australische vogelbekdier genen van vogels, reptielen en zoogdieren in zich verenigt. Zuiverheid en natuurlijke orde, normatief geladen begrippen die in de ogen van velen direct samenhangen met intrinsieke waarde, blijken in de natuur ver te zoeken. Zulke begrippen passen ook niet goed in een post-moderne tijd, waarin vooral gedacht wordt in termen van hybriden, anti-essentialisme, permanente verandering, kruisbestuiving en onzuiverheid.

Samenvatting en conclusie

Ik hoop duidelijk te hebben gemaakt waarom de CBD ingediende onderzoeksvoorstellen onveranderlijk goedkeurde. De eerste stap – het vaststellen van het maatschappelijke belang – leidde al tot problemen. In de onderzoeksaanvragen werd het onderzoek steevast gekoppeld aan vooral medische, doelen. Daarover was men het snel eens. Maar met de vraag of dit doel ook werkelijk gerealiseerd zou worden, wist de commissie zich niet goed raad. Gevolg was dat we in dit opzicht haast een blanco cheque uitschreven. Ook de tweede stap, het vast stellen van eventuele alternatieven, leidde tot onbevredigende uitkomsten. Biotechnologische alternatieven zijn er vrijwel nooit, medische alternatieven ook niet (althans niet voor alle patiënten) en het vaststellen van het optimale maatschappelijke nut hoort niet thuis op het bord van een commissie van experts maar is een zaak voor de politiek. Resultaat: er bleken nooit alternatieven te bestaan voor het voorgestelde proefdieronderzoek. Tot slot bleken noch de hoeveelheid aangericht dierenleed, noch enige aantasting van de integriteit van het dier, ooit zwaarwegend genoeg om de proeven stop te zetten. En dus werd, na veel overleg, ieder voorstel uiteindelijk doorgehamerd.

Had dit beter gekund? Laten we de stappen nog eens langslopen. Wat betreft de eerste stap blijft staan dat wetenschappelijk onderzoek wezenlijk open is. Dat betekent dat wetenschappers nooit resultaten kunnen *beloven*. Op zijn best kunnen ze meer of minder voorzichtige verwachtingen uitspreken. En hoe fundamenteler het onderzoek, en dus hoe groter de afstand tot de praktische toepassing, des te onmogelijker wordt het om zulke verwachtingen te formuleren. Wie dus meent dat je een wetenschapper als het ware opdracht kunt geven om iets uit te vinden en dan toe te passen, geeft daarmee aan niet te begrijpen hoe wetenschappelijk en technisch onderzoek in zijn werk gaat. Toch neigen onderzoeksfinanciers, en in het geval van het verstrekken van vergunningen ook ethici, vaak wel tot zo'n naïef-instrumentalistische kijk die het fundamentele *trial and error*

karakter van wetenschapsbeoefening miskent. Ze dwingen wetenschappers in feite tot het geven van garanties voor succes en praktische toepassing, door deze als voorwaarde te stellen voor het verlenen van fondsen en vergunningen. Deze doen dat vervolgens ook opmerkelijk gemakkelijk, onder het motto: “Als jullie me tot dit soort beloften dwingen, dan voel ik me niet verantwoordelijk voor de inhoud ervan.”

Het is een interessante kwestie of fundamenteel onderzoek eigenlijk überhaupt gerechtvaardigd kan worden binnen de termen van het Nee, tenzij-beleid. Andere wetenschappelijke instituten hebben wel ruimte om fundamenteel onderzoek te financieren, ook wanneer meer concrete toepassingen niet direct in het verschiet liggen. Ze kunnen zich daarbij namelijk beroepen op het belang van zuivere wetenschap. Maar die luxe kan de CBD zich, vanuit haar opdracht, strikt genomen juist niet veroorloven: alleen *realistische* praktische toepassingen kunnen het aangerichte dierenleed en de aantasting van de integriteit van het proefdier immers rechtvaardigen. Maar bij het biotechnologische onderzoek gaat het eigenlijk altijd om fundamenteel onderzoek, waarvan de maatschappelijke opbrengst dus niet goed kan worden vast gesteld. Een strenge interpretatie van de eerste stap van het stappenplan zou alle biotechnologisch onderzoek daarom onmogelijk maken. Deze constatering mag weliswaar koren op de molen zijn van de tegenstanders van zulk onderzoek, maar dit kan niet de bedoeling van de wetgever zijn geweest toen die de CBD in het leven riep om het Nee, tenzij-beleid handen en voeten te geven. Dat betekent dat er hier naar een pragmatische oplossing moet worden gezocht, tussen ‘Ieder wetenschappelijk interessant, fundamenteel onderzoek heeft uiteindelijk nut’ enerzijds, en anderzijds ‘Alleen gegarandeerde toepassingen kunnen aantasting van het welzijn of de integriteit van proefdieren rechtvaardigen’. Een dergelijke tussenoplossing zou er in kunnen bestaan dat de commissie bekijkt in hoeverre het voorgestelde onderzoek deel uitmaakt van een al bestaand, groter wetenschappelijk programma. Een extra pré zou zijn wanneer er bovendien samenwerkverbanden bestonden met het bedrijfsleven, wat immers de kans vergroot dat eventuele theoretische resultaten inderdaad zullen leiden tot praktische toepassingen.⁶

6 Omdat tussen fundamenteel onderzoek en eventuele toepassing daarvan talloze schakels en actoren zitten, gaat het beantwoorden van die vraag echter de menskracht van de CBD te boven, zodat het beantwoorden van deze vragen wellicht het beste kan worden neergelegd bij bestaande onderzoeksfinanciers.

Zoals hiervoor betoogd, levert de discussie over alternatieven – stap 2 – weinig op omdat dit type biotechnologisch onderzoek nauwelijks mogelijk is zonder het genetisch modificeren van proefdieren. Wie onoverkomelijke bezwaren heeft tegen deze genetische modificatie, moet bereid zijn te aanvaarden dat zeer veel biotechnologisch onderzoek niet langer kan worden gedaan in Nederland. Het is echter niet aan de CBD een oordeel te vellen over het nut van biotechnologie in het algemeen. Dat is aan de samenleving en politiek. Deze taakverdeling impliceert wel een fundamentele beperking van het ethische oordeel van de commissie. De CBD kan nooit zonder meer beargumenteren dat het gebruik van proefdieren ten behoeve van biotechnologisch onderzoek ethisch verantwoord is, omdat zij zich niet mag of kan uitspreken over de geldigheid van het belangrijkste argument ten faveure van dat proefdiergebruik, namelijk het grote belang van biotechnologisch onderzoek. Daarvoor zou zij zich immers een oordeel zou moeten vormen over het *relatieve* belang van dit onderzoek in vergelijking tot andere maatschappelijke prioriteiten. Dit oordeel valt zoals gezegd buiten haar mandaat. Het ethische oordeel dat de CBD wel kan vellen is veel beperkter: het genetisch modificeren van proefdieren is wel/niet geoorloofd *gegeven het belang dat de samenleving hecht aan dit type biotechnologisch onderzoek*. Omdat het uiteindelijk de samenleving is die dit belang vaststelt, kunnen burgers en politici de morele verantwoordelijkheid voor het doen van dierproeven dus niet bij de CBD neerleggen. Die blijft liggen bij hen zelf. De commissie zou er goed aandoen dit herhaalbaar en helder aan de samenleving en politiek uit te leggen, zodat deze zich niet achter de commissie kunnen verschuilen.

Dan de derde stap: het vaststellen van het te verwachten dierenleed. Hier is de CBD werkelijk goed in en zie ik noch noodzaak tot, noch ruimte voor, verbetering. Probleem is alleen dat ook de normale DEC's zich al over deze vraag buigen, dus hier zou geen aparte CBD voor nodig moeten zijn.

Blijft over de vierde en laatste stap: het verdedigen van de integriteit van het dier. Hiervoor heb ik aangegeven dat het begrip te weinig handvaten biedt voor de beoordeling van concrete onderzoeksprotocollen. Is het daarmee een onzin begrip? In mijn ogen niet. Het begrip is een onmogelijk – want vaag en essentialistisch – begrip, maar we kunnen niet goed zonder. Het vertegenwoordigt een belangrijke morele of metafysische intuïtie, al is die niet gemakkelijk te verwoorden. Ik denk dat velen van ons, en misschien op een fundamenteel niveau wel iedereen, behoefte heeft aan grenzen aan ons handelen, bijvoorbeeld in de vorm van religieuze ge/

verboden of in die van een natuurlijke orde die ons normatieve beperkingen oplegt. Zelfs als we daar niet meer in geloven. Die grenzen trekken we namelijk niet alleen ten behoeve van de wereld buiten ons, maar vooral ook ten behoeve van onszelf. Mensen lijken alleen te kunnen floreren wanneer de werkelijkheid zich niet willoos en passief plooit naar hun voorkeuren. Zonder *weerstand* is er geen relatie mogelijk met die werkelijkheid, en zijn we veroordeeld tot een toestand van eenzaam solipsisme. Voor wie dit te abstract vindt, helpt wellicht een voorbeeld. Wie een relatie, of een kind, heeft, kent de neiging die andere persoon bij te schaven en op te voeden. Maar betekent dit dat we eigenlijk die andere persoon zouden willen ontwerpen, zodat hij/zij perfect beantwoordt aan onze wensen? Natuurlijk niet. Het punt is immers dat we geen *relatie* kunnen onderhouden met iemand die, of iets wat, geen *weerbaarheid* vertoont. Om vergelijkbare redenen deinken velen er haast instinctief voor terug om het genoom van een dier geheel naar onze (veelal economische) hand te zetten. Niet uit een of ander ontzag voor een gegeven natuurlijke orde, maar uit afkeer van de smakeloosheid van het verlangen alles te willen onderwerpen en te gebruiken. Die afkeer verdient gearticuleerd te worden en dat kan onder andere door de CBD gebeuren, zeker wanneer zij meer moeite doet deze afkeer te verwoorden binnen de publieke ruimte.

Toets of glijmiddel? Het bestaan van de CBD wekt de suggestie dat biotechnologische voorstellen werkelijk ethisch worden getoetst, terwijl dat in feite maar zeer onvolledig gebeurt. Het gehanteerde stappenplan kent een ingebouwde, onbedoelde, bias die altijd tot dezelfde uitkomst leidt. Burgers en politici kunnen ten onrechte rustig slapen omdat de dierproeven immers zijn goedgekeurd door een ethische commissie. Terugkijkend op mijn eigen werkzaamheden in de CBD, neig ik er dan ook toe dat deze commissie beter kan worden opgeheven. Een andere mogelijkheid is dat de CBD heel open naar het publiek communiceert over deze principiële beperkingen van haar oordeelsvorming. Zo niet, dan dreigt zij inderdaad vooral te functioneren als glijmiddel om de samenleving te doen wennen aan het genetisch modificeren van dieren.

Literatuur

Paula, L.E. (2001). *Biotechnologie bij dieren ethisch getoetst? Een onderzoek naar het functioneren van het Besluit Biotechnologie bij Dieren*. Den Haag, Rathenau Instituut [Werkdocument 84]